

УДК 338.431:631.1

JEL Classification: E62 Q14

Ходаківський Є.І.*д.е.н., професор**Житомирський національний агроекологічний університет**м. Житомир, Україна***Ратошнюк Т.М.***к.е.н., старший науковий співробітник**Інститут сільського господарства Полісся НААН України**м. Житомир, Україна***Капітула Л.Л.***к.е.н., старший науковий співробітник***Плотнікова М.Ф.***к.е.н., доцент**Житомирський національний агроекологічний університет**м. Житомир, Україна***E-mail:** viktor.ratoshnyuk@ukr.net

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ НА ЗАСАДАХ ПІДПРИЄМНИЦТВА, САМОРЕГУЛЮВАННЯ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація

Формування сприятливих умов розвитку сільських територій є одним із головних завдань діяльності державних адміністрацій, що постійно вимагає удосконалення функцій управління та узгодження спільних дій місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань реалізації державної політики у сфері підприємництва на всіх ієрархічних рівнях. Підприємницька діяльність є основою економічного розвитку, вирішення соціальних проблем, подолання бідності та забезпечення високого рівня життя громадян. Тому питання створення належних умов для відповідального перед державою, соціально-орієнтованого, спрямованого на вирішення як поточних, так і довгострокових задач бізнесу завжди належали до першочергових. Стримуючими факторами подальшого розвитку агробізнесу є наявність проблем загальнодержавного рівня, природним продовженням яких є проблеми місцевих рівнів

Узагальнено та систематизовано сучасні теоретичні положення щодо розвитку аграрного підприємництва. Проаналізовано роль аграрного підприємництва у розвитку економіки регіону.

Ключові слова: сільські території, підприємництво, саморегулювання, державне управління, синергетика, системний аналіз, синтелектика.

Вступ. Існування правових, економічних та адміністративних перешкод в реалізації прав на підприємницьку діяльність (у рейтингу легкості ведення бізнесу, опублікованому у звіті експертів Світового банку і Міжнародної фінансової корпорації 28 жовтня 2014 року Україна посіла 96 місце із 189 країн світу): військовий конфлікт на сході України є проблемами загальнодержавного рівня, що потребують значних фінансових ресурсів для захисту територіальної цілісності та інтересів держави; нестабільність фінансової системи, розбалансованість валютного ринку, зростання девальвації національної грошової одиниці гривні; невідповідність бюджетної та податкової політики реаліям економіки, «тінізація» заробітної плати, податкове

навантаження на фонд оплати праці; зниження рівня інвестиційної привабливості України, у зв'язку з військовим конфліктом на сході України; підвищення тарифів на енергоресурси: природний газ та електроенергію; зростання цін на споживчому ринку; скорочення внутрішнього споживчого попиту, обороту роздрібною торгівлі; недосконалість нормативно-правової бази у сфері адміністративних послуг, дозвільної діяльності; видача більше половини усіх дозвільних документів на центральному рівні, складність процедур отримання дозвільних документів; значна кількість контролюючих органів та функцій нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання, продовження з боку контролюючих органів втручання в діяльність суб'єктів підприємницької діяльності недотримання ними вимог законодавства при проведенні перевірок; висока вартість кредитного ресурсу для суб'єктів бізнесу, обмеженість довгострокового кредитування; недостатня державна підтримка суб'єктів підприємництва, які займаються впровадженням інноваційних технологій, виробництвом конкурентоспроможної продукції [4].

Для локального (місцевого) рівня є характерним незавершеність реформування системи надання адміністративних послуг; порушення суб'єктами господарювання норм і гарантій з оплати праці, використання роботодавцями робочої сили без оформлення трудових відносин; низький рівень заробітної плати найманих працівників, значна кількість робочих місць пропонуються на рівні мінімальної заробітної плати; обмеженість фінансових ресурсів для забезпечення належної роботи центрів надання адміністративних послуг; неналежне фінансування районних та міських програм розвитку малого і середнього підприємництва; низький рівень обізнаності суб'єктів підприємницької діяльності щодо можливостей використання міжнародної технічної допомоги; низька ефективність роботи об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва у питаннях надання правової, інформаційно-консультативної, фінансової допомоги підприємцям, особливо на початковому етапі діяльності; недостатній кваліфікаційний рівень освіти кадрів, які займаються підприємницькою діяльністю або бажають розпочати власну справу у бізнесі; територіальна нерівномірність розвитку малого і середнього бізнесу; низька активність суб'єктів малого і середнього підприємництва щодо впровадження інновацій у виробництво [3].

Тому вирішення питань розвитку територій як на загальнодержавному, так і регіональному рівні є, наразі, актуальною проблемою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підприємницька діяльність, як перспективна сфера економічного розвитку, вивчалася багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими-економістами досить довгий період часу. Особливої уваги заслуговують наукові праці таких дослідників, як: В.А. Андрійчука, І.М. Демчика, М.Я. Дем'яненка, Ю.О. Лупенка, М.І. Маліка, В.Я. Меселя-Веселяка, П.Т. Саблука, П.М. Макаренка, В.Я. Месель-Веселяка, В.Д. Халікова, О.М. Шпичака, В.І. Юрчишина та ін. Однак, певні аспекти розвитку підприємництва в галузі АПК потребують свого подальшого дослідження та конкретизації. Зокрема, виникає потреба в обґрунтуванні шляхів підвищення ефективності підприємницької діяльності в сучасному динамічному середовищі.

Протягом останніх років проблемами підприємницької діяльності займалися провідні вітчизняні вчені в різних сферах економіки (табл. 1).

Розвиток різних напрямів підприємництва багатьох наукових шкіл є предметом дослідження ученими різних фахових напрямів, представниками певних наукових шкіл, ідеологами, політиками.

Таблиця 1

Проблеми підприємництва, досліджувані сучасними вченими-економістами

Автори	Досліджувані проблеми
Н. Тягунова, І. Юрко, В. Колот, Л. Романова, С. Покровський	питання теорії підприємництва, історичні аспекти розвитку та практики підприємницької діяльності, сутність та роль підприємництва в економічному розвитку суспільства, його принципи та методи, соціально-психологічні аспекти діяльності
А. Чупіс, С. Іванюта, А. Заруба, О. Грачова, Н. Дмитрієва	методика оновлення основних фондів на підприємствах, методологічні рекомендації запобігання ризику, розроблена інформаційна основа прийняття рішень при управлінні фінансовими ресурсами
Л. Донець, Н. Романенко, С. Соболю, В. Горфінкель, В. Сизоненко	зміст, принципи та види підприємницької діяльності в умовах трансформації форм господарювання вітчизняних підприємств, маркетингова орієнтація підприємницької діяльності, бізнес-планування й використання принципів менеджменту
З. Варналій, І. Тирпак, М. Долішній	приділяли значну увагу формам організації підприємництва, розкрили технологію заснування власного підприємства та механізм державної підтримки підприємництва. Досліджували основи підприємницької діяльності: об'єктивні засади підприємництва, сутність підприємництва, функції та правовий статус підприємця, економічну свободу та підприємництва
М. Карлін, М. Бойко, А. Співак	досліджували проблематику теоретичних та практичних питань правових засад підприємницької діяльності в Україні, вивчали правові основи організації і функціонування підприємницьких структур, державне регулювання цих процесів
П. Саблук, О. Шпичак, Ю. Лупенко, В. Ситник, І. Демчик, В. Андрійчук, В. Юрчишин, М. Дем'яненко, В. Месель-Веселяк	досліджують проблеми розвитку аграрного підприємництва, розробка теоретико-практичних та методологічних засад забезпечення конкурентно-спроможного аграрного виробництва в умовах вступу до ЄС

Але провідне місце серед них займає проблема підприємництва як комплексу особливих функцій, спрямованих на забезпечення розвитку і вдосконалення господарського механізму, постійне оновлення економіки господарюючих суб'єктів, створення інноваційного поля діяльності. Саме цей напрям соціально-економічного розвитку стає предметом дослідження не тільки науковців, а й тих, кого цікавить можливість практичного впровадження ідей, пов'язаних із різними аспектами підприємництва та розвитку сільських територій.

Розвиток підприємництва є предметом дослідження ученими різних фахових напрямів, представниками багатьох наукових шкіл, ідеологами, політиками. Але провідне місце серед них займає проблема підприємництва як комплексу особливих функцій, спрямованих на забезпечення розвитку і вдосконалення господарського механізму, постійне оновлення економіки господарюючих суб'єктів, створення інноваційного поля діяльності [6]. Саме цей напрям соціально-економічного розвитку стає предметом дослідження не тільки науковців, а й тих, кого цікавить можливість практичного впровадження ідей, пов'язаних із різними аспектами підприємництва.

Мета. За мету дослідження взято напрям визначення розвитку сільських територій та обґрунтування напрямів розвитку сільських територій на основі раціонального створення регіональної системи підприємництва з урахуванням природно-кліматичних умов і особливостей України, розміщення галузей національної економіки, диверсифікації виробництва, спеціалізації, кооперації та інтеграції агропромислової

діяльності, ефективне використання землі, праці, засобів виробництва, перехід на економічні методи господарювання, впровадження еколого-енергозберігаючих технологій, розв'язанні економіко-соціальних регіонів.

Результати. Важливість значення малого та середнього підприємництва для політичної та соціальної стабільності нашої країни зумовлено тим, що їх розвиток виступає провідним інструментом вирішення соціально-економічних завдань, таких як: створення додаткових робочих місць, зменшення рівня безробіття, подолання бідності: формування середнього класу, розвиток конкурентного середовища та ін. Водночас, у даному секторі економіки все ще існує багато проблем, які гальмують його розвиток, основою з яких є низька ефективність діяльності відповідних підприємницьких суб'єктів.

Дослідження показують, що основоположними принципами вільного розвитку аграрного підприємства є такі: використання різноманітних форм власності, господарювання і розмірів підприємств; переважний розвиток малого підприємства; збереження і раціональне використання наявної матеріально-технічної бази виробництва продовольства. Для окреслення сильних та слабких сторін, що характеризують стан бізнес – середовища, можливостей і загроз, що уповільнюють розвиток підприємницької діяльності, використано метод SWOT аналізу (табл. 2).

Таблиця 2

SWOT аналіз розвитку підприємницького середовища на рівні області

Позитивний вплив <i>Сильні сторони (Strengths)</i>	Негативний вплив <i>Слабкі сторони (Weaknesses)</i>
<ol style="list-style-type: none"> Вигідне економіко-географічне розташування області (знаходиться на відстані 135 кілометрів від столиці України – м. Києва. На півночі область межує з Гомельською областю Республіки Білорусь. Область є одним з найбільш інвестиційно привабливих регіонів України. Пріоритетними напрямками для інвестування є: агропромислове виробництво, переробна промисловість, добувна промисловість, а також виробництво обладнання для отримання альтернативної енергії, виготовлення електротехнічної продукції, будівництво об'єктів логістики та туристичної інфраструктури, а також використання інженерно підготовлених земельних ділянок та розташованих на них виробничих, складських та адміністративних приміщень, які призначені для здійснення виробничої та комерційної діяльності, об'єктів соціальної інфраструктури на території індустріального парку «Коростень». У інвестиційній діяльності регіон співпрацює з партнерами із 53 країнами світу. В області створено та діє 433 підприємства з іноземним капіталом. Перевищення експорту над імпортом у зовнішній торгівлі області. Частка малих та середніх підприємств у загальній кількості підприємств області становить 99,9%. Понад 80% обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) області забезпечується малими та середніми підприємствами. Швидка адаптивність, маневреність, мобільність бізнесу на нові потреби ринку, зміни попиту. Достатня мережа фінансово-кредитних установ та наявність небанківських фінансово-кредитних установ. Розвинута науково-освітня інфраструктура, що забезпечує широкі можливості для підготовки та перепідготовки кадрів для сфери підприємництва. Багата історико-культурна спадщина. Наявний потенціал для розвитку туристичної галузі. 	<ol style="list-style-type: none"> Територіальна нерівномірність розвитку підприємництва (у містах обласного значення зайнято 51% працівників на малих і середніх підприємствах, у районах – 49%; кількість малих і середніх підприємств на 10 тис. наявного населення коливається в межах від 23 до 94). Недостатня обізнаність підприємців з чинним законодавством, невміння використовувати сучасні підходи до управління бізнесом, його ризиками зокрема, інноваційними, недостатність коштів у підприємців для отримання знань, необхідних для ведення бізнесу. Низький рівень діяльності об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва щодо надання консультативної та інформаційної допомоги суб'єктам підприємництва. Присутність «тіньової» складової у діяльності суб'єктів підприємництва. Погіршення фінансового стану від діяльності малого і середнього підприємництва. Низький рівень гармонізації українських стандартів з європейськими. Відсутність дешевих банківських кредитів для суб'єктів малого і середнього підприємництва. Податковий тиск на підприємців, зокрема нестабільне податкове законодавство, значна кількість податків і зборів, складність звітності. Недостатність фінансових ресурсів та можливостей для їх отримання у бажаючих займатися підприємництвом (брак стартового капіталу, високі відсоткові ставки за кредитами банків). Незавершеність реформування системи надання адміністративних послуг в центрах надання адміністративних послуг, у т.ч. з видачі дозвільних документів.

Продовження табл. 1

<p>10. Постійний та відкритий діалог влади з представниками бізнесу, громадськістю з метою вирішення проблемних питань.</p> <p>11. Активна діяльність громадських організацій та об'єднань підприємців.</p> <p>12. Забезпечення органами влади принципів державної регуляторної політики у сфері регуляторної діяльності.</p> <p>13. Функціонування центрів надання адміністративних послуг в усіх районах та містах області, складовою частиною яких є дозвільні центри, що забезпечує видачу дозвільних документів за принципом «єдиного вікна».</p>	<p>11. Складність впровадження, а також відсутність економічної мотивації до інвестування у наукоємні проекти.</p> <p>12. Низька купівельна спроможність переважної частини населення.</p> <p>13. Енерго- та ресурсозатратність виробництва.</p> <p>14. Незначна кількість інноваційно-активних підприємств.</p> <p>15. Низький рівень іноземних та внутрішніх інвестицій, зокрема через відсутність державної гарантії інвестицій.</p> <p>16. Низький рівень використання інноваційних технологій, складність впровадження і відсутність економічної мотивації до інвестування у наукоємні проекти.</p>
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<p>1. Значні природні, водні, рекреаційні ресурси (родючі чорноземи, 85% – загальнодержавних обсягів видобування та виготовлення виробів з граніту і каменю, 80% – титанових руд і кварцитів. Область займає четверте місце в Україні по запасах лісових ресурсів, а за загальними запасами деревини – перше, розвідано 187 родовищ торфу.</p> <p>2. Наявний високий потенціал для ведення органічного сільськогосподарського виробництва. Зростання попиту на екологічно чисту продукцію.</p> <p>3. Використання можливостей міжнародного та регіонального співробітництва.</p> <p>4. Можливість розвитку високопродуктивних, високотехнологічних та конкуренто-спроможних вітчизняних виробництв.</p> <p>5. Збільшення можливості експорту товарів шляхом популяризації їх якості.</p> <p>6. Можливість виробництва високоякісних продуктів харчування.</p> <p>7. Розвинена мережа торгових підприємств та товарної структури оптового і роздрібного товарообігу, послуг.</p> <p>8. Постійне оновлення та оприлюднення бази вільних площ підприємств, установ державної, комунальної та приватної власності, яка може бути запропонована до приватизації або передачі в оренду.</p> <p>9. Зниження адміністративних бар'єрів для розвитку підприємництва, проведення аналізу чинних нормативно-правових актів місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування щодо їх відповідності принципам державної регуляторної політики.</p> <p>10. Реалізація заходів з подальшої дерегуляції і розвитку підприємництва на державному рівні шляхом внесення змін до законодавчих та інших нормативно-правових актів, зокрема щодо спрощення процедур видачі дозвільних документів, про передачу повноважень з їх видачі з центрального рівня на місцевий.</p> <p>11. Подальше реформування системи надання адміністративних послуг.</p> <p>12. Формування іміджу області з потужним науковим потенціалом.</p> <p>13. Угода Україна – ЄС дозволить усунути бар'єри у торгівлі, дасть доступ українським підприємствам до внутрішнього ринку ЄС та можливість адаптуватись під сучасні європейські норми.</p>	<p>1. Військовий конфлікт на сході України, що потребує значних фінансових та людських ресурсів для захисту територіальної цілісності та інтересів держави, введення з боку Російської Федерації торговельних обмежень.</p> <p>2. Ризик вилучення прямих іноземних інвестицій, що призведе до звуження джерел зовнішнього фінансування.</p> <p>3. Посилення ризику розбалансування валютного ринку на фоні зростання девальваційних очікувань у суб'єктів економічної діяльності, підігріті спекулятивними проявами на внутрішньому валютному ринку, та формування суттєвих проблем у банківській системі.</p> <p>4. Розбалансування системи державних фінансів, стан якої безпосередньо залежить від економічної ситуації.</p> <p>5. Збереження високої вартості кредитного ресурсу. Підвищення відсоткових ставок по кредитах.</p> <p>6. Невідповідність бюджетної та податкової політики реаліям економіки (збільшення адміністративного тиску на платників податків, що призведе до зростання рівня тіньової економіки).</p> <p>7. Негативні зміни в законодавстві, ускладнення процедури переміщення товарів через державний кордон. Збільшення вартості оформлення документів при експортних/імпортних операціях.</p> <p>8. Підвищення вартості усіх видів ресурсів.</p> <p>9. Існування правових, економічних та адміністративних перешкод в реалізації прав на підприємницьку діяльність (Україна займає 96-е місце із 189 країн за показниками легкості ведення бізнесу в міжнародному рейтингу Doing Business-2015, опублікованому у звіті експертів Світового банку і Міжнародної фінансової корпорації).</p> <p>10. Невизначеність механізмів державної підтримки інноваційного та науково-технічного розвитку.</p> <p>11. Зниження купівельної спроможності населення.</p> <p>12. Зниження рівня зайнятості населення.</p> <p>13. Нерозвиненість конкурентного середовища та недобросовісна конкуренція.</p>

Нами визначені основоположні принципи вільного розвитку аграрного підприємства, різноманітних форм власності, розвитку малого підприємництва, збереженні і раціонального використання наявної матеріально-технічної бази виробництва, кадрового забезпечення організації виробництва та його соціального обслуговування.

Перший принцип передбачає розвиток підприємництва на основі всіх форм власності – державної, колективної та індивідуальної (приватної). Це відповідає програмі роздержавлення і приватизації і забезпечує більш стійку базу для підприємництва в умовах ринку.

Сутність *другого принципу* полягає в необхідності поєднання різних організаційних форм підприємницької діяльності: агрокомбінатів, агрофірм, виробничих систем, КСП, державних підприємств, товариств, міжгосподарських і спільних підприємств, акціонерних і пайових товариств, агроцехів промислових підприємств, кооперативів, сімейних і індивідуальних господарств. Це забезпечить стійкість аграрної економіки в екстремальних ситуаціях і конкурентність у господарюванні.

Третій принцип розвитку підприємництва, виходячи з концепції демонополізації, передбачає необхідність поєднання різних розмірів підприємництва незалежно від організаційних форм. Це можуть бути великі, середні і малі агрокомбінати, агрофірми, кооперативи, селянські (фермерські) господарства, особисті підсобні господарства громадян, агроцехи промислових підприємств, агродільниці міських жителів, кооперативи. Різниця в розмірах господарських одиниць в аграрному секторі зумовлена двома важливими природними факторами: нерівномірним територіальним розселенням людей, що склалось історично, і різною характеристикою агропотенціалу земель.

Четвертим принципом розвитку підприємництва є широке залучення до нього громадян на основі прискореного розвитку дрібного аграрного підприємництва з дотриманням оптимальних співвідношень різних типорозмірів господарств.

П'ятий принцип розвитку підприємництва передбачає сприяння поглибленню спеціалізації і розширенню кооперації. Підприємництво тісно пов'язане з професіоналізмом, базується на ньому, породжує і поглиблює його. Професіоналізм, у свою чергу, породжується спеціалізацією праці і також сприяє її поглибленню. Поглиблення спеціалізації з метою збереження виробничо-технічних зв'язків вимагає розвитку і розширення кооперації. Зарубіжна практика розвинутих країн підтверджує, що з розвитком малого підприємництва поглиблюється спеціалізація і особливо швидко розширюється кооперація. Невеликий розмір господарств не виключає їх спеціалізації.

Шостим принципом розвитку підприємництва є збереження і більш результативне використання наявної матеріально-технічної бази виробництва продовольства, що зумовлено перш за все специфікою економічної ситуації в країні.

Розвиток малого підприємництва потребує створення нової малооб'єктної матеріально-технічної бази виробництва. Проте держава, суспільство в цілому, а тим більше потенційні підприємці не мають необхідних ресурсів для реалізації цього завдання найближчим часом. Вихід із становища, що склалося, – це розвиток підприємництва на наявній матеріально технічній базі виробництва продовольства і поступове створення більш ефективної аграрної основи.

Сьомий принцип включає кадрове забезпечення розвитку сільських територій на моделях досконалості європейського Фонду управління якістю (EFQM Excellence Model, або скорочено Q-менеджмент). З урахуванням здійснення цих принципів можливі і доцільні такі конкретні напрями розвитку аграрного підприємництва: 1) контрактне підприємництво на діючих і новостворених державних і колективних підприємствах; 2) створення селянських (фермерських) господарств; 3) розширення кількості і розмірів

особистих підсобних господарств сільських жителів; 4) розвиток агроцехів підприємств інших галузей народного господарства; 5) розвиток агроділень міських жителів; 6) розвиток приватних агрофірм та приватно-орендних підприємств; 7) введення посад заступників та радників керівників громад, сільських та селищних рад з питань управління якістю та виробничого, екологічного обслуговування.

Аналіз динамічних змін діяльності сільськогосподарських підприємств засвідчив їх активну участь у формуванні підприємницького середовища, а також активізацію ролі сільського населення як учасника суспільного буття на сільських територіях.

Оцінка суспільних процесів в північному регіоні України переконала в завершенні формування організаційно-економічних засад функціонування сільськогосподарських підприємств, організації функціонування потужних агробізнесових структур, проведенні паювання земель та майна, видачі державні акти на право приватної власності на земельні ділянки.

Так, у 2015 р. в Житомирській області здійснювали сільськогосподарську діяльність 1260 агроформувань, що на 26,1 % менше, ніж у 2000 р., з них: 310 – господарські товариства, 127 – приватні підприємства, 13 – виробничі кооперативи, 769 – фермерські господарства [1, 5]. Їх розподіл за організаційно-правовими формами господарювання відображено в табл. 3.

Таблиця 3

**Розподіл діючих сільськогосподарських підприємств Житомирської області
за організаційно-правовими формами господарювання**

Організаційно-правова форма господарювання	Роки								2015 р. до 2000 р.	
	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	+,-	%
Господарські товариства	509	347	263	272	298	310	304	310	-199	60,9
Приватні підприємства	332	249	204	195	178	164	151	127	-205	38,3
Виробничі кооперативи	56	57	28	30	28	23	20	13	-43	23,2
Фермерські господарства	501	671	744	746	780	782	774	769	268	153,4
Державні підприємства	57	8	7	6	6	8	4	5	-52	8,8
Підприємства інших форм господарювання	249	57	49	51	49	42	39	36	-213	14,5
Усього	1704	1389	1295	1300	1339	1329	1292	1260	-444	73,9

Джерело: за даними Головного управління статистики у Житомирській області.

Слід зазначити, що в області на сьогодні в структурі виробництва валової продукції сільського господарства, виробленої сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення Житомирської області 65,1 % складає виробництво продукції рослинництва, 34,9 % – виробництво продукції тваринництва. 55,9 % виробленої продукції рослинництва виробляється сільськогосподарськими підприємствами різних форм власності, а 83,7 % продукції тваринництва – господарствами населення.

Розв'язання проблем можливе за рахунок створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в тих населених пунктах, де відсутні будь-які агроформування, з метою надання допомоги особистим селянським господарствам по обробітку землі та збиранні урожаю, реалізації продукції, ветеринарному обслуговуванні та штучному осіменінні тварин.

Така форма господарювання дасть можливість ефективно використовувати державну допомогу, забезпечити внутрішній ринок високоякісною та доступною

продукцією вітчизняного виробництва, дозволить селянам отримати доходи від своєї праці та, безумовно, стимулюватиме соціально-економічний розвиток сільських територій у цілому.

Нами розроблено синергетично-гештальтний підхід до удосконалення кооперативно-інтеграційних форм аграрного підприємництва, в якому досліджено аспекти формування синергетико-гештальтної системи, підсистем, структурних елементів кооперативно-інтеграційного розвитку аграрного підприємництва в умовах активної взаємодії з євросередовищем та сприятимуть активізації розвитку таких процесів.

Синергетично-гештальтний підхід до удосконалення різних форм розвитку підприємств базується на цілісності та їх взаємодії, що у початковому розумінні означає стан возз'єднання, зв'язаності (згуртованості – організаційне) окремих диференційованих частин і функцій системи, організму в цілому, а також процес, що призводить до такого стану; в тожому значенні це – об'єднання в ціле яких-небудь частин, елементів.

Існуючі організаційно-правові форми підприємницької діяльності зумовлюють об'єктивну необхідність синергетичної структуризації сучасного аграрного підприємництва, яка вбачається можливою в трьох напрямках.

До першого слід віднести поширення та всебічний розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, що забезпечить переваги великомасштабного агробізнесу поряд із збереженням мотиваційних переваг приватного господарювання.

До другого – нагальну потребу в докорінній трансформації економічних відносин у сільському господарстві внаслідок залучення сільськогосподарських товаровиробників до вертикальних інтеграційних процесів.

До третього – посилення значення використання інтелектуальної власності в розвитку аграрного сектору економіки. Чинниками сприяння не лише стабілізації економіки, а й економічного зростання прийнято вважати вдосконалення організації й управління виробництвом, використання досягнень НТП у відтворювальному процесі, зростання продуктивності праці тощо. Кожен із цих чинників так чи інакше пов'язаний з економічними інтересами. Від їх узгодження залежить розв'язання багатьох проблем індивідуального розвитку суб'єктів господарювання й регіональної конкурентоспроможності, що спричинені деградацією ресурсного потенціалу, технологічною й економічною розбалансованістю. Водночас, як показує зарубіжний і вітчизняний досвід, єдність інтересів забезпечується в межах інтегрованих структур. При визначенні доцільності створення тієї чи іншої інтегрованої структури, насамперед, слід враховувати: особливості застосовуваних технологій; показники фінансової стійкості учасників; ступінь взаємної значимості підприємств.

У системі регіонального АПК це є забезпечення скоординованої діяльності різних господарсько-правових структур, які беруть участь в організаційно-технологічному циклі виробництва певних видів готової до споживання продукції, спрямовуючи зусилля на економічну та соціальну зацікавленість кожної з них в одержанні високого кінцевого результату, в кращій організації та стабілізації сільськогосподарського ринку. Держава має бути присутня на всіх рівнях управління – національному, регіональному та місцевому, в тому числі на рівні різних організаційно-правових форм. Як зазначав неокласик світової економіки Адам Сміт, держава завжди причетна для найкращого виконання робіт [9].

Актуальним стає пошук нових інтегрованих форм міжгалузевої співпраці, які повинні відродити зруйновані виробничо-технологічні зв'язки, структурно перебудувати виробництво завдяки координації діяльності всіх ланок ланцюга та залучення значних фінансових ресурсів, особливо нагальною ця проблема є для розвитку сільських

територій.

При отриманні умов розвитку конкурентоспроможного і, водночас, соціально спрямованого агропромислового виробництва подальший розвиток інтеграційних процесів вбачається у формуванні великих організаційно-управлінських структур шляхом налагодження прямих міжгосподарських зв'язків самостійних підприємств та міжгосподарського самоврядування переважно з використанням механізмів кооперації та кластерних форм регіонального співробітництва[3].

Формування синергетико-гештальтної системи, підсистем, структурних елементів кооперативно-інтеграційного розвитку аграрного підприємництва в умовах активної взаємодії з евосередовищем з точки зору синергетичної методології в контексті пізнання економічних і соціальних явищ є теперішня чи минула (уречевлена в новаціях) інтелектуальна праця, на відміну від механістичної теорії формування додаткової вартості за рахунок додатково витраченого робочого часу (рис. 1, табл. 4) [7, 8].

І скільки б ми не вкладали додаткової праці на власній присадибній ділянці у вирощування картоплі, використовуючи насіння і матеріал пізніх репродукцій, додаткового результату високої врожайності не отримаємо (хіба що додаткову засмаглисть). А новий сорт, в якому акумульована праця селекціонера, при тих же затратах фізичної праці, окрім вищезгаданої засмаглисті, призведе до збільшеного результату. За даними Ю.М. Канигіна та В.І. Кушерця у виробничих процесах «попереду» крокує інтелектуальна праця, коефіцієнт корисної дії якої може бути нескінченим [2]. А людина, як робоча сила, засіб виробництва, в кращих випадках досягає до 90% ККД.

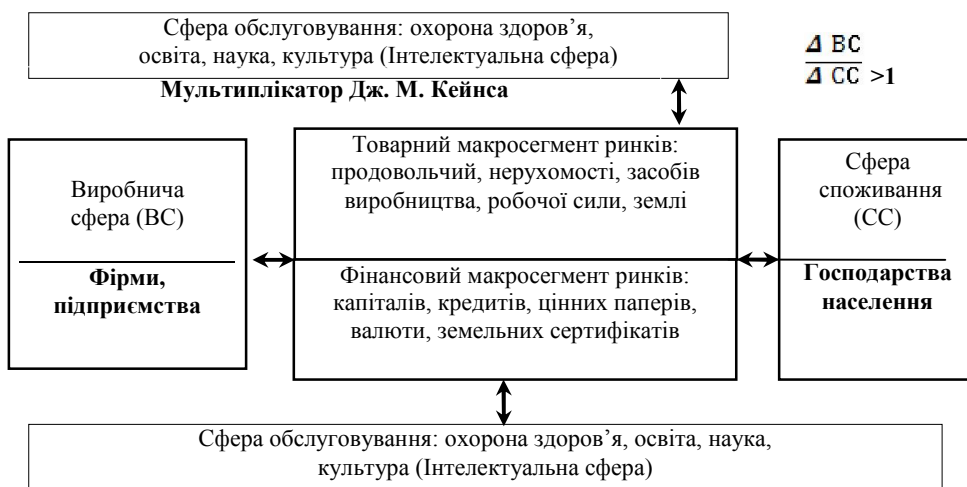

Рис. 1. Стержневий гештальт (образ) системи кооперативно-інтеграційного розвитку аграрного підприємництва

Головним інструментом синтетичного моделювання ми обрали гештальтну конструкцію, що побудована на нашій теоретичній уяві та поєднанні принципів гештальтології: схожість, близькість, суміжність, замкнутість, що формують головний інструмент цілісності – холізм (Х. Еренфельс, В. Кюлер, М. Вертгеймер та ін.). Гештальт-підхід з'явився на стику культурних епох, що знаменують трансформацію багатьох областей знання. Визначення місця гештальтів в сучасній культурі та науці – одна з найскладніших і суперечливих проблем, пов'язаних з питанням про їх

приналежність до якої-небудь з відомих сфер життєдіяльності людини [9, 10].

Таблиця 4

**Структурні елементи синергетико-гештальтної системи
кооперативно-інтеграційного розвитку аграрного підприємництва**

Ознака	Наука		
	Системні дослідження (загальна теорія, системний аналіз, системний підхід)	Синергетика	Синтелектика
Об'єкт дослідження	Акцент робиться на статичні системи, їх морфологічному або функціональному описі	Увага акцентується на процесах росту, розвитку та занепаду систем	Розглядається як макроскопічна теорія творчості, що вивчає міжособистісні інтелектуальні зв'язки та механізми вироблення колективного знання
Концептуальні положення	Увага приділяється впорядкованості, рівновазі	Хаос відіграє важливу роль у процесах руху системи, при чому не лише деструктивну	Становить теоретичний базис формування соціумів як інфодинамічних машин
Функціональне призначення	Вивчають процеси організації систем	Досліджує процеси самоорганізації систем	Фундаментальна категорія інформатики і системного аналізу
Точки біфуркації	Частіше всього, зупиняючись на стадії аналізу структури системи, абстрагуються від кооперативних процесів	Підкреслює кооперативність процесів, які лежать в основі самоорганізації та розвитку системи	Наука про складні системи, що самоорганізуються, розглянуті в контексті цілого і відтворюють специфічний ефект акумуляції взаємодіючих елементів
Системні зв'язки	Проблема взаємозв'язку розглядається, переважно, як взаємозв'язок компонентів всередині системи	Вивчає сукупність внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків системи	Визначає специфічний ефект акумуляції творчих потенцій соціуму й перетворення його в інфодинамічну машину, що витягає із природного оточення величезну корисну енергію
Джерела розвитку	Джерело руху вбачається в самій системі	Визнає більшу роль середовища в процесі змін, тобто адаптивність системи	В спільній інтелектуальній дії та безмірності інтелектуальної енергії

Цілісність сприйняття і його впорядкованість досягається завдяки наступним принципам: близькість (стимули розташовані поряд, мають тенденцію триматись разом), схожість (стимули, схожі за розмірами, формою тощо, мають тенденцію сприйматись разом), замкнутість (відображає тенденцію завершувати фігуру так, щоб вона мала нову форму), суміжність (близькість стимулів в часі і просторі; суміжність може обумовлювати сприйняття, коли одна подія викликає іншу). Нам належить ідея застосування деревної конструкції гештальту, оскільки його стержнем (холізмом) може бути лише стовбур. На основі таких принципів сконструйовано стержневий гештальт кооперативно-інтеграційного розвитку аграрного підприємництва.

При формуванні гештальту (образу, уяви) інтелектуальної макроекономіки за її

основу і вершину взято інтелектуальний сектор (охорона здоров'я, освіта, наука, культура). В центральній частині – ринок, врівноважений товарним і фінансовим макросегментами, а умови функціонування, як стержень, – мультиплікатор рівноваги Дж.М. Кейнса, «локомотивом» якої є інститути держави, через залучення інвестицій в інноваційний розвиток, згідно постулатів синергетики, переважно зовнішніх, як ознака посилення взаємодії із зовнішнім середовищем і, зокрема, за визначеним вектором гуманістичним європейським світом. Зовнішніми ознаками системи, ми вважаємо, є такі: 1) заміщення праці знаннями; 2) заміна трудової діяльності новим типом активності, заснованим на творчості; 3) перетворення суспільного виробництва на інноваційне; 4) плюралізм тенденції власності; 5) проз'юмерізм (стирання відмінностей між вільним і робочим часом); 6) формування нового типу економічної влади (не за відношенням до засобів виробництва, а за доступом до інформації); 7) утвердження знання та інформації як стратегічних ресурсів, що не мають ознак вичерпності; 8) подолання обмеженості благ і поява нових дефіцитів – часу та інформації; 9) оплата інтелектуальної праці за еквівалентами складної кваліфікованої праці. Майбутнє економіки за новою орієнтацією соціально-економічного синтелектичного мислення в розробці макроекономічних моделей, де за основу макросистем запропонована активізація інтелектуальної сфери макроекономіки. Беручи це до уваги, нами вибудована ієрархія типів взаємозв'язків суб'єктів інтеграції за ступенем їх посилення. Аналіз організаційно-економічних параметрів відносин дозволяє охарактеризувати зміст інтеграційної взаємодії, оцінити тісноту і визначити тип виробничо-економічних зв'язків учасників.

Висновки і перспективи. Майбутнє економіки за новою орієнтацією соціально-економічного синтелектичного мислення в розробці макроекономічних моделей, де за основу макросистем запропонована активізація інтелектуальної сфери макроекономіки.

Ефективність створення агропромислового об'єднання залежить від ступеня наукової обґрунтованості вибудованої організаційно-економічної схеми взаємодії суб'єктів інтеграції, її здатності підтримувати і розвивати виробничо-економічні зв'язки. Ряд вчених, що займаються дослідженнями в області агропромислової інтеграції, дотримується думки про необхідність вивчення даного явища з двох позицій: форми, яка регламентує спільну діяльність, і змісту, що визначає характеристики зв'язків учасників. У зв'язку з цим, нами розроблений підхід до обґрунтування альтернативних форм побудови системи кооперативно-інтеграційних взаємовідносин на основі встановлення відповідності між характером, тіснотою виробничо-економічних взаємозв'язків і організаційною моделлю їх оформлення, з метою створення синергетико-гештальтної стійкості (холізму) систем.

Список використаних джерел

1. Житомирщина у цифрах. Статистичний збірник. Головне управління статистики у Житомирській області. Житомир, 2016. 152 с.
2. Канигін Ю.М., Кушерець В.І. Фізична економія: (Енергія історичного прогресу). К.: Знання України, 2016. 47 с.
3. Комплексна програма інноваційного розвитку галузей рослинництва та тваринництва на рівнях сільських соціумів. Житомир: ІСП НААН, 2015. 80 с.
4. Лупенко Ю.О. Формування перспективної моделі сільського господарства. Економіка АПК. 2012. №11. С. 10-14.
5. Статистичний щорічник Житомирської області. Головне управління статистики у Житомирській області. Житомир, 2016. 476 с.
6. Романова Л.В. Управління підприємницькою діяльністю: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 240 с.
7. Ходаківський С. І., Богоявленська Ю.В., Грабар Т.П. Психологія управління: підручн. 5-те вид. перероб. та доп. : підручник. К.: ЦУЛ, 2016. 492 с.

8. Ходаківський Є. І. Синергетика та гештальти кооперації : брошура. Житомир: ЖНАЕУ. 2015. 31 с.

9. Ходаківський Є.І., Ратошнюк Т.М., Капітула Л.Л. Синтелектичне моделювання системи економіки та підприємництва / Перспективи розвитку національної економіки: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 9-10 вересня 2016 року). Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2016. 132 с. С. 64-68.

10. Ходаківський Є. І., Плотнікова М. Ф., Вольська В. В. Синтелектична парадигма ноосферного розвитку економіки. Матер. II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Інтелектуальна економіка: глобальні тенденції та національні перспективи» (м. Житомир, 26 травня). Житомир: ЖНАЕУ, 2016. С. 31–40.

*Дата надходження статті до редакції: 21.09.2016.
1 рецензування 30.10.2016 Прийнято до друку 02.11.2016*

Hodakivskyj Je.I.

DrSc (in Economics), Professor

Zhytomyr National Agroecological University

Zhytomyr, Ukraine

Ratoshnjuk T.M.

PhD (Econ), Ph.D., Senior Research Fellow

Institute of Agriculture NAAS of Ukraine Polesie

Zhytomyr, Ukraine

Kapitula L.L.

PhD (Econ), Senior Research Fellow

Plotnikova M.F.

PhD, Assoc. Professor

Zhytomyr National Agroecological University

Zhytomyr, Ukraine

E-mail: viktor.ratoshnjuk@ukr.net

FORMATION OF RURAL DEVELOPMENT BASED ON ENTREPRENEURSHIP, SELF AND PUBLIC ADMINISTRATION

Abstract

Creating favorable conditions for the development of rural areas is one of the main tasks of the state administration, it requires constant improvement of management and coordination functions of the joint actions of the local executive bodies and local authorities on the implementation of the state policy in the field of entrepreneurship at all hierarchical levels. Entrepreneurship is the foundation of economic development to solve social problems, to overcome poverty and ensure a high level of citizens' lives. Therefore, the question of creating the conditions for the responsibility to the state, social-oriented, aimed at addressing both current and long-term business objectives always belonged to the priority. Constraining factors in the further development of agribusiness is the presence of state-level problems with natural continuation of problems in local levels.

There were generalized and systematized modern theoretical propositions on the development of the agricultural business. The role of the agricultural business in the economic development of the region were analyzed.

Key words: rural areas, entrepreneurship, self-regulation, governance, synergy, system analysis, syntelectycs

References

1. *Figures in Zhytomyr. Statistical digest.* Department of Statistics in the Zhitomir region. Zhitomir. 2016, 152.

-
2. Kanyhin, Y.M., & Kuserets, V.I. (2016). Physical economy: (Energy of historical progress). Kyiv : Knowledge of Ukraine. [in Ukr.].
 3. *Comprehensive Program of innovative development of livestock and crop levels in rural societies*. Zhitomir: ISHP NAAS, 2015, 80. [in Ukr.].
 4. Lupenko, Y.O. (2012). Formation of the future model of agriculture. *Economy AIC*, №11, 10-14. [in Ukr.].
 5. *Statistical Yearbook of Zhytomyr Region*. Department joints become, in Zhytomyr region. Zhitomir, 2016, 476. [in Ukr.].
 6. Romanova, L.V. (2006). Business Administration. Kyiv : Center of educational literature, 240.
 7. Khodakivskiy, E.I., Bohoyvlenskay, Y.V., & Hrabar, T.P. (2016). *Management Psychology: improvised*. 5th ed. revised. and add. Kyiv : TSUL. [in Ukr.].
 8. Khodakivskiy, E.I. (2015). *Gestalt synergy and cooperation*. Zhitomir: ZHNAEU. [in Ukr.].
 9. Khodakivskiy, E.I., Ratoshnyuk, T.N., & Kapitula L.L. (September 9-10, 2016). *Syntelektychna modeling of the Economics and Business* [Paper presented at the the III International scientific conference, East Institute of Economics and Management, Zaporizhzhya] [in Ukrainian].
 10. Khodakivskiy, E.I., Plotnikova M.F., & Volska, V.V. (May 26, 2016). *Syntelektychna noosphere paradigma of economic development* [Paper presented at the II scientific and practical Internet conference of Intellectual economy: global trends and national perspectives, ZHNAEU, Zhitomir]. [in Ukrainian].

Received: 09/21/2016

1 review 10/30/2016 Accepted 11/02/2016